

ISTORIE
SOCIETATE &
CIVILIZAȚIE

Constanța Vintilă-Ghițulescu este doctor în istorie și civilizație la École des Hautes Études en Sciences Sociales, Paris. Cercetător la Institutul de Istorie „Nicolae Iorga“. Profesor asociat la Facultatea de Sociologie a Universității București. Colaborator la săptămânalul de cultură *Dilema Veche*.

Scrieri: *În șalvari și cu ișlic. Biserică, sexualitate, căsătorie și divorț în Țara Românească a secolului al XVIII-lea* (Humanitas, 2004). Cartea a primit mai multe premii: premiul de debut „Prometeus“ al revistei *România Literară* (2004), premiul „Nicolae Bălcescu“ al Academiei Române, premiul Fundației Naționale de Știință și Artă a Academiei Române (2005), premiul de debut al Uniunii Scriitorilor din România (2005); *Focul amorului: despre dragoste și sexualitate în societatea românească (1750–1830)* (Humanitas, 2006), tradusă în germană cu titlul *Liebesglut: Liebe und Sexualität in der rumänischen Gesellschaft 1750-1830*, Frank&Timme, Berlin (2011); *Evgheniții* (Humanitas, 2006).

Coordonator al următoarelor volume: *From Traditional Attire to Modern Dress: Modes of Identification, Modes of Recognition in the Balkans (XVIth-XXth Centuries)*, Cambridge Scholars Publishing, 2011; *Le corps et ses hypostases en Europe et dans la société roumaine du Moyen Âge à l'époque contemporaine*, alături de Alexandru-Florin Platon, NEC, 2010; *Social Behaviour and Family Strategies in the Balkans (16th – 20th Centuries) / Comportements sociaux et stratégies familiales dans les Balkans (XVIe-XXe siècles)*, alături de Ionela Băluță, Mihai-Răzvan Ungureanu, NEC, 2008; *Spectacolul public între tradiție și modernitate: sărbători, ceremonialuri, pelerinaje și suplicii (secolele XIV–XIX)*, alături de Mária Pakucs Willcocks, Institutul Cultural Român, 2007; *Les bonnes et les mauvaises mœurs dans la société roumaine d'hier et d'aujourd'hui*, EDR, NEC, București, 2005, alături de Ionela Băluță.

Constanța Vintilă-Ghițulescu

ÎN ȘALVARI ȘI CU IȘLIC

Biserică, sexualitate,
căsătorie și divorț
în Țara Românească
a secolului al XVIII-lea

Ediția a II-a
revăzută și adăugită

HUMANITAS
BUCUREȘTI

Seria „Societate & civilizație“
este coordonată de
Constanța Vintilă-Ghițulescu

Redactor: Maria Mușuroiu
Coperta: Angela Rotaru
Tehnoredactor: Manuela Măxineanu
DTP: Iuliana Constantinescu

Tipărit la R.A. Monitorul Oficial

© HUMANITAS, 2004, 2011

Descrierea CIP a Bibliotecii Naționale a României

VINTILĂ-GHIȚULESCU, CONSTANȚA

În șalvari și cu ișlic: biserică, sexualitate, căsătorie și divorț

în Țara Românească a secolului al XVIII-lea / Constanța Ghițulescu. – Ed. a 2-a, rev. –

București: Humanitas, 2011

Bibliogr.

ISBN 978-973-50-3285-2

392(498.1)”17”

EDITURA HUMANITAS

Piața Presei Libere 1, 013701 București, România

tel. 021/408 83 50, fax 021/408 83 51

www.humanitas.ro

Comenzi online: www.libhumanitas.ro

Comenzi prin e-mail: vanzari@libhumanitas.ro

Comenzi telefonice: 021 311 23 30 / 0372 189 509

În memoria tatălui meu

Cuprins

<i>Introducere</i>	11
--------------------------	----

PARTEA ÎNTÂI

Privirea Bisericii Ortodoxe asupra familiei

I. Ierarhia	23
„În dealul Mitropoliei“	23
<i>Competența consiliului ecleziastic</i>	24
<i>Mitropolitul</i>	27
<i>Episcopii</i>	31
<i>Protopopul</i>	31
<i>Preoți și enoriași</i>	33
II. A spune și a face „dreptul“	44
<i>Discursul oficial al Bisericii Ortodoxe cu privire la familie și la păzirea bunelor moravuri</i>	44
<i>Codul de legi și limitele sale</i>	50
<i>Dreptul trăit și transgresarea legii</i>	53
<i>Pregătirea „judecătorilor“</i>	61
<i>Atmosfera din sala de judecată</i>	64
<i>Soborul ecleziastic între justiție și „voie vegheată“</i>	66
<i>Zilele de judecată și perceperea timpului</i>	69
<i>Durata procesului și cheltuielile presupuse</i>	71
<i>„Citația“ sau aducerea la Mitropolie</i>	72
<i>Capacitatea juridică a femeii</i>	75
III. A fi și a părea: comportament, discurs și mărturie ...	78
<i>Jalba</i>	78

<i>Dieci, logofeți, „notari publici“</i>	82
<i>Mijloace probatorii</i>	85
a) <i>Actele scrise</i>	85
b) <i>Ancheta judiciară</i>	87
c) <i>Cartea de blestem</i>	88
d) <i>Martori și mărturii</i>	90
<i>Mărturie și solidaritate</i>	97
<i>Mărturia feminină</i>	99
e) <i>Experții și expertiza</i>	101
f) <i>Proba ca indiciu sau „semnile“</i>	103
g) <i>Jurământul</i>	106
<i>Înfățișarea și construirea apărării</i>	108

PARTEA A DOUA

Aventura cuplului

I. Alegerea partenerului	117
<i>Impedimente legale și religioase</i>	127
<i>Legături incestuoase, legături primejdioase</i>	134
<i>Autoritatea și implicarea părinților</i>	142
II. Femeia și zestrea sa	148
<i>Cum se alcătuieste o zestre</i>	148
<i>Elaborare și validare</i>	151
<i>Lada de zestre</i>	159
<i>Zestrea – între promisiune și realitate</i>	167
<i>Vânătorii de zestre</i>	170
<i>Fără zestre</i>	175
III. Logodna	185
<i>Peșitorii</i>	185
<i>Logodna și schimbul de inele</i>	187
<i>Ruperea logodnei: „să-mi dai inelul înapoi“</i>	193
<i>Rusin Caragic vs Ilinca Bucșăneasca</i>	196
<i>Mareș mazilul vs Iorga Dolete</i>	200
<i>Darurile dinaintea nunții</i>	204

PARTEA A TREIA

Viața în doi

I. Nunta	211
<i>Taina nunții</i>	211
<i>Ziua nunții</i>	220
<i>Spectacolul nunții</i>	221
<i>Nunți boierești</i>	225
II. În familia soțului	237
<i>Darurile de luni și prețul virginității</i>	237
<i>Virginitatea între onoare și șantaj</i>	238
<i>Viața în doi</i>	244
<i>Soția marelui ban Grigore Greceanu</i>	252
<i>Văduvia</i>	256

PARTEA A PATRA

Despre divorț

I. Vrăjmășia vieții	270
<i>„Amărâtă viață“</i>	275
<i>Soacră, soacră...</i>	280
<i>Lazăr, abagiul din București vs Maria din Craiova</i>	283
<i>Vrăjmășia feminină</i>	286
<i>Vecinii</i>	291
II. Desfrâul conjugal	296
<i>Desfrâul feminin</i>	303
<i>Într-o vară la țară: Stiria vs Neaga</i>	311
<i>Desfrâul masculin</i>	314
<i>Neagu Drăgulescu vs Dumitrache Georgică</i>	316
<i>Boierii și imoralitatea</i>	321
<i>„În jurul unui divorț“: Costandin Brezoianu vs Marica Filipescu</i>	326
III. Alte motive de divorț	338
<i>Părăsirea domiciliului conjugal</i>	338
<i>Neacșa din Răzvad vs Voico</i>	343
<i>Bigamia</i>	348

<i>Boală</i>	351
<i>Secretele trupului</i>	355
<i>Boala și practica judiciară</i>	362
<i>Diverse motive</i>	365
IV. Divorțul – între sancțiune și reconciliere	370
<i>Zapisul de împăcare</i>	370
<i>Compromis și pedeapsă</i>	374
<i>La „gros“</i>	385
<i>Pedeapsa–dezonoare</i>	395
<i>Sentința</i>	397
V. După divorț	407
<i>„...Să-și ia copiii să și-i crească“</i>	407
<i>Zestrea femeii, darurile bărbatului</i>	410
<i>Copiii, părinții și divorțul:</i>	
<i>Costandin Stroiescu vs Bălașa Cărpinișanu</i>	415
<i>Concluzii</i>	419
<i>Glosar</i>	427
<i>Abrevieri</i>	430
<i>Bibliografie</i>	431

PARTEA ÎNTÂI

*Privirea Bisericii Ortodoxe
asupra familiei*

I

Ierarhia

„În dealul Mitropoliei“

Mare parte din informațiile folosite în această carte provin de la o instanță de judecată care a funcționat de-a lungul secolului al XVIII-lea pe lângă Mitropolie. „Consiliul ecleziastic“, „tribunal ecleziastic“, „dicasterie“, *sobor* și chiar Mitropolie sunt denumirile utilizate pentru a desemna această instituție, primele trei se regăsesc în lucrările cercetătorilor de azi, ultimele două în documentele epocii.¹ Sediul tribunalului ecleziastic se află în dealul Mitropoliei din București, singura curte de judecată, din Țara Românească, care pe tot parcursul secolului al XVIII-lea beneficiază de un centru stabil². Celelalte departamente de judecată își desfășoară activitatea în casele boierilor care le conduc și uneori alegerea de judecători este condiționată de deținerea unei case cu o poziție centrală.

¹ Am exclus din analiza noastră termenul de dicasterie întrucât el începe să fie întrebuințat foarte târziu, către 1810. Vezi asupra acestui subiect, Valentin Al. Georgescu și Petre Strihan, *Judecata domnească în Țara Românească și Moldova, 1611–1831*, partea I, *Organizarea judecătorească*, vol. II (1740–1831), Editura Academiei Române, București, 1981, p. 126; *Instituții feudale din Țările Române. Dicționar*, coordonatori Ovid Sachelarie și Nicolae Stoicescu, Editura Academiei Române, București, 1988, p. 156, vocea *dicasterie*.

² În Moldova, aceste pricini sunt judecate la Mitropolia din Iași, de către mitropolit. Pentru detalii a se vedea Mihai-Răzvan Ungureanu, *Convertire și integrare religioasă în Moldova la începutul epocii moderne*, Ed. Universității „Al. Ioan Cuza“, Iași, 2004.

Cum nu există termene de judecată dinainte stabilite, curtea Mitropoliei este mai tot timpul anului plină de jeluitori și pârâți. Cel mai adesea săraci, țărani nu-și permit să plătească o cameră la un han sau să închirieze o chilie la vreo mănăstire, așa că dorm alături de animale în curte sub cerul liber, fie vară, fie iarnă. Procesul durează uneori foarte mult timp, cam între trei și șase luni, perioadă în care reclamantul, însoțit de martori, trebuie să rămână în București, hoinărind ziua pe străzile orașului și dormind noaptea în curte pe un mindir de paie alături de alți zeci, dacă nu sute, de „năpăstuiți“, de unde mizerie, aglomerație și o vânzoleală continuă, greu de controlat. În plus, anumite pricini nu pot fi judecate decât la Mitropolie și numai de către mitropolit. Treptat, treptat, „a urca dealul Mitropoliei“ devine sinonim cu *a divorța*. La începutul secolului al XIX-lea, Anton Pann culege următoarea maximă: „Duminică cununie/Și luni la Mitropolie“; și tot el este și mai exact atunci când prezintă într-un testament primul său divorț în versurile următoare: „a fugit și m-a lăsat/ și dealul Mitropoliei/ neconținut l-am urcat,/ arătând la judecată/ că ea pe altu-a voit/ și, cu mine cununată,/ cu minciuni s-a pomenit“.¹

Competența consiliului ecleziastic

La Mitropolie sunt judecate toate procesele considerate cu „caracter bisericesc“, de la cele în care sunt implicați clericii până la cele privind proprietățile și averea Bisericii, sau cele referitoare la familie și individ. Analiza noastră le are în vedere mai ales pe cele din urmă.

În secolul al XVIII-lea, familia și individul se află sub protecția Bisericii. Întreaga existență a individului se des-

¹ Anton Pann, *Povestea vorbii*, Facla, Timișoara, 1991 [prima ediție 1834], pp. 304 și 7.

fășoară sub semnul Bisericii. Aceasta participă la introducerea omului în lumea creștină prin taina botezului, apoi îi supraveghează întreaga viață, fie prin inițierea în celelalte taine, fie prin sancționarea abaterilor de la morala creștină. Tot ceea ce este considerat de Pravilă sau de cutumă ca deviere de la morala creștină revine spre cercetare și sancționare Mitropoliei. De competența *soborului* sunt următoarele pricini civile cu implicații de drept canonic: neînțelegerile dintre soți și divorțurile, desfacerea logodnei, neînțelegerile dintre părinți și copii, pricinile pentru zestre, moștenire și împărțirea moștenirii, anularea testamentelor, dar și următoarele pricini penale cu implicații de drept canonic: amestecarea de sânge, violurile și răpirile de fecioare, seducerile și prostituția, bigamia și sodomia.

Prin codul de lege *Pravilniceasca Condică*, publicat la 1780, pricinile referitoare la preacurvii, răpiri și violuri intră în competența domnului¹, de aceea Valentin Al. Georgescu și Petre Strihan în *Judecata domnească* susțin că, din acest moment, ele încep să fie judecate de către instanța laică². Prin același cod de lege, marele spătar și marele agă primesc competența de a-și judeca slujbașii din subordine pentru diverse pricini mărunte printre care se află și adulterul, cu obligativitatea de a nota totul în condicile numitelor departamente, în speță *spătăria și agia*. În ce măsură acești doi dregători au pus în aplicare prerogativele ce le reveneau prin lege, în materie de adulter, nu știm deoarece condicile nu s-au păstrat. Ei capătă, mai degrabă, dreptul de a-i amenda și a-i pedepsi pe cei vinovați de adulter și nu de a le face și carte de despărțire,

¹ *Pravilniceasca Condică 1780*, ed. critică, Editura Academiei Române, București, 1957, pp. 76–77.

² Val. Al. Georgescu și P. Strihan, *op. cit.*, p. 123. Valentin Al. Georgescu și Ovid Sachelarie, *Judecata domnească în Țara Românească și Moldova 1611–1831. Partea a II-a Procedura de judecată*, Editura Academiei Române, București, 1982.

calitate pe care o are numai Biserica.¹ În practică, litigiile enumerate rămân mai departe și de competența Bisericii, iar jalbele trimise chiar de domn spre cercetare și judecare mitropolitului demonstrează acest lucru, fiindcă poartă, de regulă, această rezoluție: „*vătășe dă divan să înfățișezi pe amândoaă părțile la Prea Sfinția Sa Părintele mitropolit, ca să facă cercetarea și izbrânirea (dezlegare, soluționare) cea cuviincioasă*“². Totodată, multe dintre aceste pricini sunt considerate chiar de domn „*ca o pricină ce s-au căzut bisericească*“ și împricinații sunt îndreptați către Mitropolie. Numeroasele documente din perioada 1730–1800 demonstrează că procesele de seducție, viol, răpire, sodomie, adulter sunt trimise la diferitele departamente de judecată, dar că mai totdeauna ajung la *sobor*. Acest tip de pricini vin la Mitropolie pentru că implică: administrarea unor probe rezervate numai Bisericii (cum este proba cu jurământ), pentru că apare și problema căsătoriei, de natură religioasă, pentru că necesită o pedeapsă canonică dat fiind păcatul trupesc. *Soborul* anchetează pricina trimisă de domn, propune o soluție și trimite o anafora către cancelaria domnească. Schimbările aduse de această perioadă sunt de altă natură. Până la 1780, mitropolitul are întreaga independență asupra litiigiilor bisericești, el judecă și are drept să dea atât sentința canonică, cât și pe cea penală, punerea în aplicare a acesteia aparține fie clericilor, fie slujbașilor laici. După această perioadă colaborarea dintre cele două instituții se impune: Mitropolia trebuie să facă cercetarea bisericească după Sfânta Pravilă, să propună o soluție, să stabilească pedeapsa canonică și pe cea penală, dar aprobarea și punerea în aplicare a acesteia aparține instanței civile. Nu întotdeauna colaborarea se realizează și „birocrația“ complică mult și inutil

¹ *Pravilniceasca Condică*, pp. 74–76.

² DANIC, mss. 140, f. 123^r.

traseul unei jalbe: cancelaria domnească, unul din departamentele de judecată, din nou domn, Mitropolie și iarăși domn. Cercetarea se face atât de instanța civilă, cât și de cea ecleziastică, împricinații se înfățișează când la un tribunal, când la altul, fiecare propunând soluții. De regulă, autoritatea și prestigiul mitropolitului primează și punctul lui de vedere este ascultat și impus prin sentința finală dată de domn.

Competența Bisericii este într-adevăr micșorată în problemele referitoare la moștenire, zestre sau anularea testamentelor. În aceste domenii, mitropolitul începe să fie secundat, din ce în ce mai des, de boierii diferitelor departamente de judecată delegați de domn, iar decizia finală nu-i mai aparține¹. Problemele legate de logodnă, căsătorie și divorț (ca și litigiile ce se referă la preoți și la caterisirea lor), rămân pe mai departe numai de competența Bisericii, iar cărțile de despărțire sau zapisele de împăcare sunt emise de cancelaria mitropolitană purtând pecetea mitropolitului.

La sfârșitul secolului al XVIII-lea și începutul celui următor se constată că justiția funcționează de-a valma², pricinile sunt judecate când de instanțele laice, când de cele bisericesti sau mai des și de unele, și de altele, fără să existe o evidență a acestora. Acest lucru îi va încuraja pe împricinați să apeleze la ambele instanțe, atunci când nu sunt mulțumiți de sentința primită.

Mitropolitul

În secolul al XVIII-lea Mitropolia se confundă de fapt cu persoana mitropolitului. Vlădica împarte dreptatea, oficiază diferitele slujbe legate de alungarea lăcustelor, a ciumei sau de invocarea ploii, se ocupă de administrarea averii Mitropoliei,

¹ Val. Al. Georgescu, P. Strihan, *op. cit.*, partea a II-a, vol. II, p. 122.

² *Ibidem*, p. 161.

de organizarea și buna funcționare a Bisericii, participă la ședințele și judecățile Divanului, tipărește cărți, se implică activ în viața politică etc. Totodată, el are în grijă problemele credincioșilor săi. Toate procesele se judecă la Mitropolie sub supravegherea lui, iar competența sa religioasă și juridică se întinde asupra întregii țări, nici o decizie nu poate fi luată în absența sa, de fapt numai el poate da o hotărâre. Când pricinile sunt prea numeroase un consiliu de clerici (*soborul*) analizează și cercetează faptele după care supune hotărârea lor spre aprobarea mitropolitului. Dar și hotărârea sa trebuie supusă, la rândul ei, aprobării domnului. Procesul se încheie întotdeauna cu anafora finală, un raport trimis spre aprobare domnului cu următoarea mențiune: „*Într-acestași chip făcând cercetare, facem știre Mări<i>i Tale, hotărârea cea desăvârșită rămâne a se face de către Mării<i>i Ta. Și anii Mări<i>i Tale, rugăm de la domnul Dumnezeu să fie mulți și norociți*“ și poartă semnătura mitropolitului: „*Al Mări<i>i Tale către Dumnezeu a pururea fierbinte rugătoru și smerit părinte sufletesc, Grigore al Ungrovlahii.*“¹ Domnul răspunde în felul următor: „*gă-sind dreaptă și cu cale hotărârea Părintelui Mitropolit, o întârim ca să o urmeze la toate cum scrie mai jos, și zapciu să o îplinească*“.

Această procedură începe cu domnul Alexandru Ipsilanti (1774–1782), primul domn care încearcă să-și subordoneze tribunalul ecleziastic. Mitropolitul Neofit (1739–1753), de exemplu, nu alcătuieste astfel de rapoarte către domn. Actele sunt emise în numele său și îi poartă semnătura, încheindu-se astfel: „*Și așa am judecat și am hotărât cu frații arhieri întârind cartea aceasta cu iscălitura Smereniei Noastre.*“² Nici

¹ *Acte judiciare din Țara Românească 1775–1781*, ediție întocmită de Gheorghe Cronț, Alexandru Constantinescu, Anicuța Popescu, Theodora Rădulescu, Constantin Tegăneanu, Editura Academiei Române, București, 1973, p. 354.

² DANIC, mss 139, ff. 218^v–219^r.

mitropolitul Grigore (1760–1787), în prima parte a păstoririi sale, nu alcătuieste anaforale către domn. Hotărârea este luată de el și de arhieriei sau clericii Mitropoliei. Această practică are loc odată cu domnia lui Alexandru Ipsilanti și ar trebui legată de întreaga activitate legislativă a acestui domn. După el, practica s-a păstrat, unii domni au întărit cu pecetea lor anaforaua trimisă de mitropolit, alții nu s-au mai implicat. În toate cazurile parcurse, sentința dată de mitropolit a fost considerată de domn ca fiind cea mai bună, rareori a intervenit și a făcut-o numai pentru a nuanța lucrurile, când i s-a părut că mitropolitul a fost prea blând.

Așa procedează Alexandru Ipsilanti la 2 mai 1777, când, pe lângă hotărârea dată de mitropolit conform „pravilei bisericești“, consideră că este necesară și o pedeapsă conform „pravilei politicești“, deoarece pe „unii ca aceștia să-i pedepsim, mai vârtos pentru pilda și rău nărav al altora asemenea carii fără dă pricină vrednică vor să să dăspartă“. Este vorba de Maria Copcioaia din Slimnic, județul Râmnicu Sărat, care ceruse divorțul fără să aibă un motiv serios (o recunoaște și mitropolitul, deși i-l acordă) și care făcuse toate eforturile pentru a-l obține: jalbe la episcopul de Râmnic, jalbe la ispravnicii de județ, jalbe la domn și la mitropolit. După obținerea divorțului a continuat să se plângă de cel care nu-i mai era soț, ba pentru zestre, ba că i-ar fi mâncat averea primului soț. Insistențele l-au supărat pe Vodă care încearcă prin pedepsirea femeii – trimiterea la un schit de maici – să dea un exemplu tuturor celor care umblă prin judecăți fără să aibă un motiv serios.¹ Plus, colaborarea dintre puterea laică și puterea ecleziastică este necesară, iar mitropolitul, mai ales, resimte această necesitate, dându-și seama de slaba eficiență a pedepselor canonice și a celorlalte tipuri de pedepse pe care poate să le aplice. El cere ajutorul puterii domnești care are

¹ *Acte judiciare din Țara Românească*, pp. 353–354.

la îndemână mult mai multe mijloace coercitive, capabile să-i sperie pe suptși.

Mitropolitul nu judecă singur, o „curte de judecată“ îi stă întotdeauna alături. Cine face parte din această „curte“? *Soborul* Mitropoliei, cum apare în documente, este format din slujbașii permanenți ai Mitropoliei pe care îi regăsim pe parcursul mai multor ani ca semnatari ai anaforei finale. Ei ocupă diferite trepte în ierarhia ecleziastică, cunosc Pravila și cutuma și fac întreaga cercetare: de la ancheta în teren și până la luarea unei hotărâri pe care o supun apoi mitropolitului.

La ședințele *soborului* mai participă întâmplător și alte personaje. Boierii Divanului fac parte deseori din curtea de judecată, atunci când se află din întâmplare la Mitropolie, cu vreo problemă personală sau trimiși de domn, sau atunci când au un interes în procesul respectiv, de exemplu, dorința de a proteja vreun împetricinat. Episcopii, aflați în capitală cu diferite afaceri, sunt chemați de mitropolit să asiste la judecați. Lor li se alătură, din când în când, diferiții patriarhi de Constantinopol, Antiohia, Alexandria etc. aflați în vizite canonice prin țările române. Participarea lor la ședințele *soborului* mitropolitan este văzută ca o adevărată binecuvântare cerească pentru că oferă ocazia clericilor să se împărtășească din experiența acestora. Patriarhii sunt consultați, de altminteri, ori de câte ori apare o chestiune juridică cu două rezolvări, una cutumiară și alta legislativă. Dilema îi determină să facă apel la înțelepciunea și cunoștințele patriarhului de la Constantinopol. În acest mod procedează mitropolit Neofit care îl consultă pe patriarhul Paisie II (1742; 1744–1748) în chestiunea moștenirii în cazul văduvilor, iar acesta îi răspunde, oferindu-i o soluție.¹ În teritoriu, mitropolitul este ajutat de episcop, protopop și preot.

¹ DANIC, mss. 139, f. 128^v, orig. gr. Mulțumim doamnei Emanuela Popescu-Mihuț care ne-a pus la dispoziție acest document.

Episcopii

Episcopii se ocupă rareori de astfel de pricini. Din documente reiese că ei judecă mai degrabă procesele pentru zestre sau clarifică disputelor dintre rude, atunci când împricinații locuiesc în eparhia lor. Procesele mai grele se pare că nu le revin. La 8 octombrie 1776, episcopul Cozma al Buzăului judecă și dă o sentință într-un caz de divorț. Împricinații locuiesc însă în eparhia Râmnicului și presupunem că este mai degrabă vorba de poziția și puterea deținute de acesta, devenit mitropolit la moartea lui Grigore în 1787, și nu de o competență pe care și-o exercită.¹ De altfel, este un caz singular. În schimb, episcopii pot să instrumenteze procesul și chiar să propună o sentință, dar nu să decidă. Este cazul episcopului de Râmnic, Parthenie, care la 4 iunie 1767 refuză să-și dea acordul într-un proces pentru desfacerea logodnei, deși jeluitorii îi este prietenă. El nu poate decât să facă o anchetă asupra cazului, după care să trimită cercetarea Prea Sfinției Sale părintelui mitropolit, singurul în măsură să decidă. În actul dat de mitropolit, 12 zile mai târziu, se amintește cercetarea făcută de episcopul Râmnicului: o obligație a acestuia, deoarece împricinații se află în eparhia sa.² Episcopul Iosif al Argeșului (1793–1820) are obiceiul de a merge prin cele două județe ale eparhiei sale, Argeș și Olt, și să primească jalbe, să judece, dar întotdeauna anafora cu pricina și cu hotărârea propusă de el o trimite spre cercetare mitropolitului.

Protopopul

Numit de mitropolit, la propunerea episcopului și ales din rândul preoților, protopopul este cel care poartă răspunderea

¹ *Acte judiciare din Țara Românească*, pp. 353–354.

² Dumitru Stănescu, *Viața religioasă și influența ei asupra vieții publice*, București, 1906, pp. 390–395